

УДК. 321.(73)

Д. С. Коротков

ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ПОЛІТИКИ «М'ЯКОЇ СИЛИ» США

Стаття присвячена дослідженню процесів формування та інституціалізації політики «м'якої сили» США в контексті її зовнішньополітичної діяльності. Визначено істотний вплив демократичних політичних цінностей, сфери культури та вільних потоків інформації Сполучених Штатів на характер світового геополітичного процесу. Доведено, що основою ефективного використання політики «м'якої сили» США є системність дій усього її інструментарію.

Ключові слова: «м'яка сила», політичні цінності, демократія, громадянське суспільство, інформаційні війни, масова культура, публічна дипломатія.

Статья посвящена исследованию процессов формирования и институциализации политики «мягкой силы» США в контексте ее внешнеполитической деятельности. Определено существенное влияние демократических политических ценностей, сферы культуры и свободных потоков информации Соединенных Штатов на характер мирового геополитического процесса. Доказано, что основой эффективного использования политики «мягкой силы» США является системность действий всего её инструментария.

Ключевые слова: «мягкая сила», политические ценности, демократия, гражданское общество, информационные войны, массовая культура, публичная дипломатия.

The article is devoted to the study of formation and institutionalization of the concept of «soft power» of the United States in the context of their foreign policy. It was determined a significant impact of democratic political values, cultural sphere and free information flow of the United States on the world geopolitical process. It was proved that the systemic actions of all American instruments is the key to the effective use of the policy of «soft power» of the United States.

Key words: «soft power», political values, democracy, civil society, information warfare, popular culture, public diplomacy.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми обумовлена змінами у міждержавних відносинах та формування нових геополітичних концепцій. Тема використання стратегії «м'якої сили» у зовнішньополітичної діяльності та її сутності дуже популярна в останні роки як у світовому науковому дискурсі, так і в Україні. Але, питання можливості та необхідності запровадження цієї стратегії Україною у сучасних умовах залишається відкритим і США є

яскравим прикладом та еталоном стосовно інституційного формування та запровадження концепції «м'якої сили».

Аналіз актуальних досліджень. Дослідження проблематики концепції «м'якої сили» знайшло своє відображення в працях представників різноманітних наукових течій. Вагомий внесок у розробку цієї проблеми зробили такі зарубіжні вчені, як Дж. Най (мол.), Дж. Акшай, Р. Армітідж, Зб. Бжезинський, Р. Кейган, Р. Кеохейн, А. Коен, М. Лібіцкі, С. Люкс, Дж. Меттерн, У. Оуенс, І. Пармар, Н. Сноу, С. Уолт, М. Фрейзер, Ф. Фукуяма, П. ван Хем, К. Хілл та ін. Серед українських дослідників, які висвітлювали різноманітні аспекти проблеми використання та запровадження концепції «м'якої сили» (у тому числі і на прикладі США) слід відзначити таких науковців, як А. Дівончук, В. Головченко, В. Горбатенко, А. Луценко, О. Михайловська, В. Пантелєєв, І. Слісаренко, Я. Турчин, М. Цюрупа, О. Шевчук, С. Шергін, І. Хижняк, Л. Чекаленко, С. Юрченко та ін.

Мета статті – проаналізувати інституційні основи та процес формування політики «м'якої сили» США та значення і чинники її впливу на міжнародну політику та держави взагалі.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день під впливом об'єктивних обставин, які ілюструються подіями, що відбуваються у світовій політиці, все більше актуалізується ідея концепції «м'якої» сили у міждержавних відношеннях, а також формування інституційної матриці «м'якої сили» і самої можливості цього процесу за допомогою свідомої цілеспрямованої діяльності держав. У цьому сенсі пріоритетним є аналіз інституційного оформлення та механізмів реалізації політики «м'якої сили» саме США, де інституціональна матриця цієї політики вже сформована та успішно використовується. Наприклад, у США функціонує доктрина «The Doctrine of Soft Power». Сьогодні ця країна залишається безсумнівним лідером у сфері використання «м'якої сили». Автор вважає, що привабливість США для інших країн, перш за все, в її політичних цінностях, в основі яких - природні права людини, демократія (ліберальна демократія) та верховенство права. Ці

цінності взаємопов'язані між собою. Не може бути справжньої демократії, без урахування і реалізації природних прав людини, не може бути верховенства права, якщо не реалізовані права людини. Історично приділялась увага і двом підсистемам політичних цінностей американського суспільства: поняттям народного суверенітету і обмеженої державної компетенції. Народний суверенітет, який визначається як державне управління, опосередковане в кінцевому рахунку згодою керованих, передбачає певну міру народної участі в голосуванні та інших політичних діях, представницьке державне управління. Необхідно підкреслити, що з самого початку робився акцент на законодавчому представництві, що підкреслюється в Конституції США. Пізніше зросла увага до політичного представництва і демографічної репрезентативності, особливо в адміністративних установах і процесах. Взагалі панування в американському суспільстві капіталістичної системи господарювання безпосередньо зумовлене домінуванням таких соціально-політичних цінностей, як індивідуалізм, плюралізм і політична та економічна конкуренція, що повинна бути присутньою у стосунках груп та індивідів [2, с. 9]. Демократія проголошується однією з основних цілей зовнішньої політики США. Людина, її права та захист цих прав державою, «американська мрія», в основі якої рівні можливості для всіх громадян – це ідеологічна платформа американського суспільства, яка і є привабливою для інших країн.

Необхідно звернути увагу і на ще один важливіший інструментарій політичної сфери політики «м'якої сили» – громадянське суспільство, яке є індикатором розвитку демократичного суспільства. У США громадянське суспільство, перш за все, засоби організованого спротиву бюрократії, корупції, монополізації, що пов'язані з будь-якою державною владою. Потрібно наголосити, що, наприклад, в США громадянське суспільство, яке має характер класичної моделі, завжди було активним і вже давніше домоглося законодавчих підстав здійснювати контроль над діяльністю урядових інституцій. Тому у цієї державі існує широка мережа недержавних громадських організацій, груп тиску, які в більшій чи меншій мірі приймають участь в управлінні.

Стосовно США, то «привабливі спосіб життя та культура, здатність діяти в унісон зі світовою громадською думкою (і навіть очолювати її), а не йти їй наперекір, таким чином, являють собою не менш корисні елементи політичного інструментарію держави, ніж майстерна дипломатія, фінансова потужність і навіть важкі авіаносці», - стверджує теоретик «м'якої сили» професор Єльського університету Пол Кеннеді. Ще порівняно недавно, стверджує він, багато країн рухалось у напрямку, вказаному американськими «батьками - засновниками», до демократії, верховенства закону, економічної свободи тощо. Все це зміцнювало особливий статус Америки у світі та було наочним спростуванням тез тих учених, які говорили про занепад США. Здавалося, три опори: військова потужність, економічний потенціал і «м'який вплив» - ще довго утримуватимуть США на найвищій сходинці п'єдесталу [4]. Тому можна говорити, що політичний, економічний розвиток США на основі демократичних цінностей і є тим орієнтиром для інших держав у своєму розвитку до демократії. В цьому сенсі Україна не є винятком. Але, США як самий авторитетний актор у міжнародних відношеннях намагається і далі просувати свій вплив на інші держави світу (у тому числі і на Україну).

Для цієї мети керівництво США пріоритетним у використанні інструментарію «м'якою сили» вважає саме сферу культури. Мова йде стосовно зовнішньої культурної політики США зміст якої у виробництві інформації та багаторівневе її поширення. Необхідно звернути увагу що у США існує офіційна і неофіційна зовнішня культурна політика, але, і перша, і друга має інституціональне оформлення та інструментарій її реалізації. Під офіційною зовнішньої культурної політикою мається на увазі механізм, насамперед, державного регулювання культурної сфери зовнішньої політики. Але, разом з тим тут маються на увазі і недержавні важелі управління та фінансування культури, так як у Сполучених Штатах сфера культури здебільшого підтримується і управляється недержавними інструментами в особі приватних філантропічних фондів і спонсорських організацій.

Що стосується неофіційної зовнішньої культурної політики, то цей термін означає поширення американської масової культури, що давно стала надбанням аж ніяк не тільки самих США; і насамперед - Голівуд як основний інструмент сучасної американської культурної політики, головний виробник культурної продукції, ідеологічна зброя і один з найважливіших засобів формування іміджу цієї держави на світовій арені. Сюди ж відносяться засоби масової інформації, які є провідниками як офіційної, так і неофіційної зовнішньої політики у сфері культури (американське телебачення, радіо, Інтернет, практично весь американський шоу-бізнес) [5, с. 11]. Зазначимо, що «м'яка сила», це не лише передача інформації, це її сприйняття. Щось, що може бути привабливим для одного, не буде привабливим для іншого і це розуміє американська влада. Яскравий приклад - це політика США щодо Ірану. Американські цінності, американська політика є неприйнятною, але іранська молодь шукає голлівудські фільми, щоб нишком переглядати їх на самоті вдома. Тому, американська культура не сприймається представниками консервативно налаштованої релігійної та політичної верхівки, але приваблює молоде покоління і для цього американський уряд робить все можливе в плані інституційного оформлення політики «м'якої сили».

З другої половини ХХ ст. базовою теорією, що зв'язує національні інтереси Америки з «м'якою силою», стає доктрина вільної інформації, що просувається Дж. Ф. Даллесом. Будучи досвідченим політиком, вчений розумів значення комунікаційних воєн, що дають можливість безперешкодного доступу у регіони світу, що інтересують США: «Якби мені довелося вибирати з принципів зовнішньої політики - писав він, - я проголосив би таким принципом вільний потік інформації» [6, с. 108].

Стосовно СМІ та їх оформлення у якості інструментарію політики «м'якої сили», то основою для цього стала робота відомого американського вченого Г. Шиллера, який 1976 р. опублікував книгу «Масові засоби інформації та культурне панування» [7]. Дослідник висунув поняття «американської імперії», розглядаючи друк, радіо і телебачення як знаряддя політичної та

військової експансії США. Існує тісний зв'язок між вищими діловими колами, військовими та урядом, з одного боку, і главами провідних американських ЗМІ, з іншого. Необхідно звернути увагу на взаємозв'язок світового ринку та інформації у якості супроводу товарів і послуг. Пропаганда, яка розширила зону своєї дії через технологічні новації, поповнює зовнішньополітичний арсенал провідних держав світу, перетворивши інформацію в могутню зброю. Ключовим компонентом культурної політики Вашингтона стає масова культура (яку ототожнюють більшістю фахівців з поняттям «американська культура»), успішність якої пояснюється стрімким розвитком високих технологій, завдяки чому американська поп-культура транслюється на весь світ, стаючи ефективним політичним та ідеологічним інструментом, що знаходяться на службі у різних медіа-магнатів, транснаціональних корпорацій, представників політичних кланів, фінансово-промислових та інших ділових кіл.

І сьогодні ця країна залишається безсумнівним лідером у сфері використання «м'якої сили», адже США приймають в шість разів більше іммігрантів, аніж друга за цим показником Німеччина; фактично є світовим монополістом у сфері експорту кінопродукції та телевізійних програм; залучають 28% з 1,6 млн. студентів, які навчаються за кордоном (і справді, надання освітніх можливостей для молоді важливих для США країн знову розглядають як важливий чинник формування позитивного ставлення до Америки) та найбільше запрошених із інших країн науковців; є лідерами у світі за кількістю книжкових публікацій та лауреатів Нобелівської премії з фізики, хімії та економіки, виробляють музикальної продукції вдвічі більше, ніж Японія і мають найбільше Інтернет-сайтів [1, с. 72]. Освіта та наука, спорт, мистецтво, туризм, церков – це тій системний інструментарій, який США доволі успішно використовує у зовнішньополітичній діяльності стосовно формування своєї привабливості для інших країни світу.

Необхідно підкреслити, що Сполучені Штати грають й вкрай значну роль у міжнародних відносинах, мають найрозвинутішу у світі мережу дипломатичних представництв. США - член-засновник Організації Об'єднаних

Націй, і Північноатлантичного альянсу, член Ради Безпеки ООН. Дипломатія США приймає найактивнішу у вирішенні практично всіх міжнародних конфліктів. Ефективним інструментарієм зовнішньої політики і фактором «м'якої сили» США є публічна дипломатія (public diplomacy). Як експерти, так і представники виконавчої і законодавчої влади визнають ефективність публічної дипломатії, необхідність її використання для створення позитивного іміджу країни та сприятливої атмосфери за кордоном.

На відміну від традиційної дипломатії, здійснюваної на рівні урядів і часто прихованої від громадської думки, публічна дипломатія є відкритим комунікаційним процесом, спрямованим на розвиток контактів і взаєморозуміння на рівні урядів, неурядових організацій та просто громадян зарубіжних країн у цілому. Основними методами публічної дипломатії є широкі інформаційні, культурні та освітні програми. Сьогодні уряд США вважає, що публічна дипломатія здатна забезпечити національну безпеку та інші інтереси шляхом інформування зарубіжної аудиторії, а також впливу на уряди та громадян інших країн». Американська публічна дипломатія має тенденцію форсуватиметься на двох основних завданнях. Одна з них - інформувати іноземних громадян про політику США та її засадах, вселяти довіру до Америки і її політиці. Інша - інформувати іноземних громадян про американський стиль життя, особливо про те, як він сформувався під тиском американської форми правління, і сприяти широкому сприйняттю цього способу життя [3]. Ще у 1963 р. директор Інформаційного агентства США (ЮСІА) Е. Мюрроу визначив публічну дипломатію як діяльність, що націлена не тільки на іноземні уряди, але перш за все, на окремих людей і організації, що часто підноситься як комплекс приватних поглядів на додаток до позиції уряду. Основними напрямками такої політики є: зовнішня культурна політика, культурна дипломатія, інформаційний супровід міжнародної діяльності держави, а по-іншому - інформаційно-ідеологічна пропаганда, освітні програми з обміну, залучення широкого фронту роботи неурядових організацій та інших інститутів громадянського суспільства, корпоративного сектора і т.ін. При

цьому на відміну від традиційної дипломатії публічна дипломатія адресована безпосередньо населенню, звертаючись до людей «через голови» урядів» [8, с. 246]. У цьому її сила та ефективність.

Жоден інститут публічної дипломатії США не обходиться без новітніх технологій і всі відомства займаються виданням і виробництвом того, що можна прочитати, почути або побачити: брошури, газети, журнали, книги, плакати, значки, CD- ROM, фільми в різних форматах. Телеконференції стали звичайною практикою для тих, хто займається публічною дипломатією в США, а участь у інтерв'ю є невід'ємною частиною роботи, як членів адміністрації, так і американських дипломатів. Інформаційні центри (будь то Американські центри, Американські куточки, Американські кімнати, Американські пости або Центри навчання і доступу до Інтернету) представляють собою досить ефективний інструмент публічної дипломатії з урахуванням витрат і діюча адміністрація продовжує розвивати цей напрямок.

Зазначимо, що завдяки своїй зовнішньополітичній діяльності і за допомогою політики «м'якої сили» США, прямо або побічно впливає на життя будь-якої людини, суспільства або нації на планеті. Весь світ відчуває до цієї країни або любов, або ненависть. Середній житель будь-якої країни знає про США більше, ніж про будь-яку іншу країну чи націю. Думки США про інші країни, відображені в ЗМІ, і масова культура, у сфері якої Америка, безумовно, є лідером, використовується людьми в усьому світі (у тому числі і в Україні). Для цих цілей у США була створена інституційна матриця політики «м'якої сили» та ефективні механізми її реалізації. На прикладі аналізу інституційного оформлення та механізмів реалізації політики «м'якої сили» США можна зробити висновки, що основою ефективного використання цієї політики є системність дій усього інструментарію політики «м'якої сили» за високою підтримкою держави. На думку автора, саме політичні цінності мають велике значення для формування позитивного іміджу країни. На сьогоднішній день тільки ті країни, які мають високий ступінь реалізації демократії, високий рівень економічного розвитку та інституційну матрицю політики «м'якої сили»

мають велику привабливість для інших держав і народів, прагнучих досягти подібного рівня добробуту. Тому для держави (у т.ч. для України) важливим є мати комплексне інституційне оформлення та механізми реалізації «м'якої сили» з основою на політичні цінності.

Треба підкреслити, що статус США на міжнародній арені припускає швидке реагування на зміни у сучасному світі і можна говорити про те, що Сполучені Штати залишаються найбільш впливовим гравцем у геополітичному просторі світу за рахунок чіткої стратегії (на рівні держави) у своїй зовнішньополітичній діяльності та інституційного оформлення політики «м'якої» або «розумної сили». Дійсно, необхідно враховувати і потенціал держави (і насамперед економічний), але демократична основа американського суспільства повинна стати метою розвитку українського суспільства і використовувати політику «м'якої сили» можливе лише при побудові держави на основі демократичних принципів і тільки за таких умов Україна зможе стати «привабливою» для інших країн та бути саме суб'єктом міжнародних відношень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дівончук А. Особливості реалізації «м'якої сили» в сучасній системі міжнародних відносин / А. Дівончук // 69-та студентська науково-технічна конференція : збірник тез доповідей (Львів, жовтень—листопад 2011 р.) / Національний університет «Львівська політехніка — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. — С. 72.
2. Лясота Л. І. Формування системи політичних цінностей у сучасному соціумі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути і процеси» / Людмила Іванівна Лясота. — Одеса : Б.в., 2002. — 16 с.
3. Манжулина О. А. Публичная дипломатия США: автореф. на соискание уч. степени канд. полит. наук спец. 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений и глобального развития / Ольга Александровна Манжулина — Санкт-Петербург, 2005. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/publichnaya-diplomatiya-ssha>
4. Слісаренко І. Теорія і практика «м'якої сили» в міжнародних відносинах / І. Слісаренко // Освіта регіону. — 2008. — № 1-2. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.social-science.com.ua/jornal_content/24/political_problems
5. Филимонов Г. «Мягкая сила» культурной дипломатии США : Монография. — М. : РУДН, 2010. — 212 с.

6. Цатурян С. А. Общественная дипломатия США в новом информационном столетии / С. А. Цатурян // США-Канада: экономика, политика, культура. — 2010. — № 8. — С. 105—116.
7. Шиллер Г. Манипуляторы сознание / Герберт Шиллер. — М. : Мысль, 1980. — 326 с.
8. Ширяев Б. А. Внешняя политика США: принципы, механизмы, методы / Б. А. Ширяев. — СПб. : «Издательство Санкт-Петербургского университета», 2007. — 442 с.